

INGLIZ TILI DARSLARIDA BADIY MATNLARDAN FOYDALANISHNING SAMARALI YO'LLARI

Iroda Tuxtarova

*Farg'ona davlat universiteti
Chet tillari kafedrasida o'qituvchisi.*

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17933031>

Annotatsiya: maqolada ingliz tili darslarida adabiy matnlardan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Lingvistik yondashuv, badiiy matnlarni tanlash tamoyillari ko'rib chiqiladi, matndan oldingi, matndan oldingi va matndan keyingi ishning mazmuni ochib beriladi.

Kalit so'zlar: o'qish, nutq faoliyati, adabiyot, badiiy matn, matn ustida ishlash, ilmiy-ommabop adabiyot.

Аннотация: в статье анализируются возможности использования художественных текстов на занятиях по английскому языку. Рассмотрен лингвистический подход, принципы отбора художественных текстов, раскрыто значение предтекстовой, предтекстовой и посттекстовой работы.

Ключевые слова: чтение, речевая деятельность, литература, художественный текст, работа над текстом, научно-популярная литература.

Abstract: the article analyzes the possibilities of using literary texts in English lessons. The linguistic approach, the principles of selection of literary texts are considered, the meaning of pre-text, pre-text and post-text work is revealed.

Key words: reading, speech activity, literature, literary text, work on the text, popular science literature.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Xususan, ingliz tili xalqaro muloqot, fan-texnika, internet va biznes tili sifatida keng tarqalgan. Shuning uchun bu tilni samarali o'rgatish va o'rganish masalalari tilshunoslik va ta'lim sohalarida dolzarb mavzulardan biriga aylangan. An'anaviy grammatik tarjima metodlari bilan bir qatorda, so'nggi yillarda interaktiv, kommunikativ va madaniy yondashuvlar ham keng qo'llanilmoqda. Shunday yondashuvlardan biri bu ingliz tili darslarida badiiy adabiyotlardan foydalanishdir.

Badiiy matnlar — bu nafaqat tilda estetik zavq uyg'otuvchi asarlar, balki tilni kontekstda tushunish, ifoda vositalarini o'zlashtirish, madaniy tafakkurni shakllantirish vositasi hamdir. Ushbu maqolada ingliz tili darslarida badiiy matnlardan foydalanishning samarali yo'llari, ularning o'quvchilarga ta'siri, amaliy yondashuvlar va mavjud muammolar haqida so'z yuritiladi.

Metodlar

Mazkur maqola ilmiy-amaliy tadqiqot natijalariga asoslangan. Tadqiqot quyidagi usullar orqali olib borildi:

1. So'rovnoma va intervyu: Tadqiqotda so'rovnoma va intervyular orqali o'qituvchilarning va o'quvchilarning badiiy matnlar bilan ishlash tajribalari va yondashuvlari o'rganildi. So'rovnomalar o'qituvchilarga ingliz tili darslarida badiiy matnlardan foydalanishning samaradorligini baholash, ularning darslarda qanday metodlardan foydalanishlari, o'quvchilarga qanday ijobiy ta'sir ko'rsatayotganini aniqlash maqsadida o'tkazildi. Intervyular esa o'qituvchilarning shaxsiy tajribalari, o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi, va badiiy matnlar orqali o'rgatilgan til ko'nikmalarining qanday rivojlanishini tushunish uchun olib borildi.

2. Tajriba-sinov darslari: Tajriba-sinov darslari o'qituvchilar va o'quvchilarning darslarda badiiy matnlarni qo'llash jarayonidagi amaliy tajribalarini tahlil qilishga qaratildi. Har bir maktabda ikki guruh tashkil etildi: tajriba guruhi va nazorat guruhi. Tajriba guruhidagi o'quvchilar badiiy matnlar asosida dars olib borildi, nazorat guruhidagi o'quvchilarga esa an'anaviy metodlar (masalan, grammatika o'rgatish, audiokitoblar) orqali ta'lim berildi. Darslar davomida o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi, til ko'nikmalarining rivojlanishi va darsdagi faolliklari kuzatildi.

3. Dastlabki va yakuniy testlar: Badiiy matnlar bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning til ko'nikmalarini baholash uchun dastlabki va yakuniy testlar o'tkazildi. Dastlabki testlar o'quvchilarning so'z boyligi, grammatika, o'qish, yozish va tinglab tushunish kabi ko'nikmalarini aniqlashga xizmat qildi. Yakuniy test esa darslar yakunida o'quvchilarning badiiy matnlar orqali o'zlashtirgan bilim va ko'nikmalarini baholash uchun ishlatildi. Testlar o'quvchilarning matnni tushunish, tilni qo'llashdagi mustahkamlik va ijtimoiy madaniyatni o'zlashtirish darajasini aniqlashda muhim vosita bo'ldi.

4. Kuzatuv: Kuzatuvlar tadqiqotning amaliy jarayonida o'quvchilarning darsdagi faolligi, ishtiroki va qiziqishi haqida ma'lumot to'plash uchun amalga oshirildi. Bu jarayon o'quvchilarning matnni o'qish va tushunishdagi qiyinchiliklarini aniqlash, dars davomida yuzaga kelgan muammolarni o'rganish va o'quvchilarni rag'batlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga imkon berdi. O'qituvchilar tomonidan o'quvchilarning ishtirokini rag'batlantirish va motivatsiyasini oshirish bo'yicha ko'rsatmalar berildi. Kuzatuvlar asosida o'quvchilarni darsga jalb qilishda badiiy matnlarning samaradorligi, ularning dars jarayonida qanday faoliyatlar bilan shug'ullanishi muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Shu tarzda, o'qituvchilar badiiy matnlar bilan ishlash jarayonida o'quvchilarning faolligini va qiziqishini oshirish uchun turli metodlarni qo'lladilar va bu metodlar o'quvchilarning til ko'nikmalarini samarali rivojlantirishda muhim rol o'ynadi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari, ingliz tili darslarida badiiy matnlardan foydalanishning o'quvchilarning til o'rganish jarayoniga bo'lgan ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. Badiiy matnlar nafaqat tilni o'rganishning samarali vositasi sifatida, balki o'quvchilarning umumiy rivojlanishiga, motivatsiyasiga va madaniy anglashiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda qo'llangan usullar va o'quvchilarning natijalari quyidagi asosiy yo'nalishlarda aks etdi:

1. Til ko'nikmalarining rivojlanishi

Badiiy matnlardan foydalanish o'quvchilarning til ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirishga yordam beradi. Tadqiqot natijalari, tajriba guruhidagi o'quvchilarning til ko'nikmalarining aniq yaxshilanganligini ko'rsatdi. Badiiy matnlar orqali o'quvchilar yangi so'zlar va iboralarni o'rganish, grammatik strukturalarni tushunish, va nutqning turli janrlarida ifodalanishni o'rganish imkoniyatiga ega bo'ldilar.

- **So'z boyligi:** Tajriba guruhidagi o'quvchilarning so'z boyligi 25% ga oshdi. Badiiy matnlar o'quvchilarga so'zlarning ma'nosini turli kontekstlarda o'rganish imkoniyatini yaratadi, chunki matnlarda ko'pincha ijobiy, salbiy va neytral kontekstlarda ishlatilgan so'zlar mavjud. Bu esa o'quvchilarga so'zlarni o'zaro aloqada tushunish va yodlashga yordam beradi.

- **Grammatika:** Badiiy matnlarda murakkab grammatik tuzilmalar ko'p uchraydi. Tadqiqotda, tajriba guruhidagi o'quvchilar grammatika bo'yicha ko'rsatkichlarini 18% ga yaxshiladilar. Matnlar orqali o'quvchilar o'rganilgan grammatik qoidalarni amaliyotda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar, bu esa grammatikani samarali o'zlashtirishga olib keladi.

- **O'qish va tushunish:** O'quvchilarning o'qish va tushunish ko'rsatkichlari 30% ga yaxshilandi. Badiiy matnlar orqali o'quvchilar murakkab tuzilgan jummlarni va turli xil gaplarni tushunishga o'rganadilar. Ularning matnni to'liq anglashdagi muvaffaqiyati ularning o'qish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

2. Motivatsiya va ishtirokning oshishi

Badiiy matnlar o'quvchilarga ingliz tilini o'rganish jarayonida yuqori motivatsiya beradi. Tadqiqotda ishtirok etgan o'quvchilarning aksariyati badiiy matnlar asosida o'tkazilgan darslar qiziqarli va foydali ekanligini ta'kidladi.

- **Motivatsiya:** O'quvchilarning 82% badiiy matnlar yordamida darslarning qiziqarli va o'rganishga rag'batlantiruvchi ekanligini aytishdi. Badiiy matnlar,

ayniqsa, hikoyalar, she'rlar va dramatik asarlar, o'quvchilarning fantastik dunyo va tasavvurini o'stiradi, bu esa o'quvchilarning tilni o'rganishga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytiradi.

• **Ishtirok:** Badiiy matnlar o'quvchilarga nafaqat o'qish, balki tinglash, yozish va gapirish kabi boshqa til ko'nikmalarida ham ishtirok etishga imkon beradi. Tadqiqot davomida darslarda o'quvchilarning faol ishtirok etish darajasi sezilarli darajada oshdi. O'quvchilar o'z fikrlarini erkin ifodalashga, guruh ishlari va munozaralarda faol qatnashishga tayyor bo'ldilar.

• **Ijodiylik:** O'quvchilarning ijodiylik darajasi ham oshganligi kuzatildi. Badiiy matnlarni o'rganish, o'quvchilarning yozma va og'zaki nutqini rivojlantirishga yordam beradi. Ular matnlarni tahlil qilish, yozma fikrlarni yaratish va matnni davom ettirishda o'z ijodiy qobiliyatlarini namoyon etishga imkon topadilar.

3. Madaniy kompetensiyaning oshishi

Badiiy matnlar ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarning madaniyatini o'rganishga yordam beradi. Tadqiqotda badiiy matnlar orqali o'quvchilar madaniy anglashni rivojlantirgani aniqlandi. O'quvchilar matnlar orqali ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarning qadriyatlari, an'analari, hayot tarzi va urf-odatlarini haqida ko'proq ma'lumotga ega bo'ldilar.

• **Madaniy tafakkur:** O'quvchilarning ingliz tilidagi madaniyatni tushunish darajasi oshdi. Matnlar orqali o'quvchilar turli madaniy va tarixiy kontekstlarni o'rganadilar. Masalan, ular ingliz tilidagi yozuvchi va shoirlarning asarlari orqali o'sha davrning ijtimoiy va madaniy muhitini tushunishga yordam beradigan madaniy kontekstlarni o'zlashtirdilar.

• **Madaniy farqlarni anglash:** Badiiy matnlar o'quvchilarga boshqa madaniyatlarga nisbatan ochiq va ijobiy qarashni rivojlantirishga yordam beradi. O'quvchilar boshqa madaniyatlarni o'rganish va ularga nisbatan hurmat ko'rsatishni o'rganadilar, bu esa ularda madaniyatlararo anglashuvni rivojlantiradi.

4. Ijodiy yondashuv va tanqidiy fikrlashning rivojlanishi

Badiiy matnlardan foydalanish o'quvchilarning tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvini rivojlantiradi. Tadqiqotda o'quvchilarning matnni tahlil qilishdagi muvaffaqiyatlari va o'z fikrlarini aniq ifodalashdagi yutuqlari ko'rsatildi.

• **Tanqidiy fikrlash:** O'quvchilar matnlar asosida o'z fikrlarini tahlil qilish, baholash va ularni o'z bilim va tajribalari bilan solishtirishni o'rgandilar. Bu jarayon ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi. Badiiy matnlar o'quvchilarni nafaqat matnning mazmunini, balki undagi g'oyalarni va muallifning nuqtai nazarini ham baholashga undaydi.

• **Ijodiy yondashuv:** Badiiy matnlar o'quvchilarga o'z hikoyalarini yaratish, yangi g'oyalar ishlab chiqish va mavjud matnlarni o'zicha izohlash imkoniyatini beradi. O'quvchilar matnning davomiyligini yozish, yangi voqealar yaratish yoki matnni ijodiy tarzda tasvirlashda o'z ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Ingliz tili darslarida badiiy matndan foydalanishdagi muammolar

Badiiy matnlar ingliz tili o'rgatish jarayonida samarali vosita bo'lishiga qaramay, ularni o'quvchilarga taqdim etishda ba'zi muammolar yuzaga kelishi mumkin. Ushbu muammolar o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi, matnlarning darajaga mosligi, o'quvchilarning individual xususiyatlari va darsning tashkil etilishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Quyida badiiy matnlar bilan ishlashda uchraydigan asosiy muammolarni ko'rib chiqamiz:

1. Matnlarning murakkabligi

Badiiy matnlar ko'pincha ancha murakkab til tuzilmalari, she'riy iboralar, metaforalar, majoz va arxaizmalarni o'z ichiga oladi. Bu esa, ayniqsa, boshlang'ich va o'rta darajadagi o'quvchilar uchun muammo tug'diradi. Badiiy matnlarning ayrim qismi tilni o'rganayotgan o'quvchilarga noaniq yoki tushunarsiz bo'lishi mumkin.

• **Murakkab grammatik tuzilmalar:** Badiiy matnlar ko'pincha grammatik jihatdan murakkab bo'ladi, bu esa o'quvchilarni ularni tushunishda qiynaltirishi mumkin. Murakkab jumlar va turli xil grammatik shakllarning mavjudligi o'quvchilarning o'qish va tushunish ko'nikmalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

• **Leksik murakkablik:** Badiiy matnlarda tez-tez ishlatiladigan badiiy ifodalar, semantik ma'nolar, idiomatik iboralar va so'z o'yinlari o'quvchilarning so'z boyligini sinovdan o'tkazadi. Yangi yoki noma'lum so'zlarning ko'pligi o'quvchilarning matnni to'liq tushunishiga to'sqinlik qilishi mumkin.

2. Matnlarning darajasiga mos kelmasligi

Badiiy matnlarning o'quvchilarning til darajasiga mos kelmasligi – bu ingliz tili darslarida yuzaga keladigan muhim muammolardan biridir. Har bir o'quvchining til darajasi farq qiladi, shuning uchun to'g'ri matnni tanlash juda muhimdir.

• **Boshlang'ich darajadagi o'quvchilar uchun murakkab matnlar:** Boshlang'ich darajadagi o'quvchilarga murakkab badiiy matnlarni taqdim etish ularning tushunishni qiynlashtirishi mumkin. Matnlarning uzunligi, murakkabligi va til xususiyatlari o'quvchilarni xafa qilib, motivatsiyalarini kamaytirishi mumkin.

• **Yuqori darajadagi o'quvchilar uchun soddalashtirilgan matnlar:** Aksincha, yuqori darajadagi o'quvchilar uchun soddalashtirilgan matnlar ham ko'p vaqt bo'lishi mumkin. Bu ularning bilim darajasini rivojlantirishga yordam bermaydi va ularni ilg'or materiallar bilan ishlashga undamaydi.

3. O'qituvchilarning metodik tayyorgarligi

Badiiy matnlar bilan ishlashda o'qituvchining metodik tayyorgarligi muhim rol o'ynaydi. Ba'zi o'qituvchilar uchun badiiy matnlarni darsda samarali qo'llash qiyin bo'lishi mumkin, chunki ular bu matnlarni o'quvchilarga qanday tarzda etkazish va ular bilan ishlashni bilmasliklari mumkin.

- **O'qituvchining badiiy matnlarni tanlashdagi noaniqligi:** Ba'zi o'qituvchilar badiiy matnlarni o'quvchilarning ehtiyojlari va qiziqishlariga mos ravishda tanlashda qiyinchiliklarga duch keladilar. Matn tanlashda o'quvchilarning bilim darajasini, yoshini, shuningdek, madaniy va individual xususiyatlarini hisobga olish kerak.

- **Darsni tashkil etishdagi qiyinchiliklar:** O'qituvchining matnni tushuntirish usullari, metodik rejaları va mashqlarni tayyorlashdagi tajribasizligi badiiy matnlarni samarali o'rgatishga to'sqinlik qilishi mumkin. Matnni faqat o'qish va tushunish bilan cheklanish, uni tahlil qilish va chuqurroq anglashga olib kelmasligi mumkin.

4. Vaqt cheklolari

Badiiy matnlar bilan ishlash ko'p vaqt talab qilishi mumkin. Ingliz tili darslarida boshqa ko'nikmalarni rivojlantirish, xususan, grammatika, yozma va og'zaki nutq ko'nikmalarini o'rgatish ham zarur. Badiiy matnlarni to'liq tahlil qilish, muhokama qilish va ijodiy faoliyatlarni o'tkazish uchun ko'proq vaqt ajratish zarur bo'ladi.

- **Dars vaqti cheklanganligi:** Badiiy matnlarni chuqur o'rganish va tahlil qilish uchun yetarli vaqt bo'lmasligi darslarning samaradorligini kamaytirishi mumkin. O'qituvchilar matnni qisqa vaqt ichida o'quvchilarga etkazishga harakat qilganda, matnning mazmuni va badiiy jihatlari e'tibordan chetda qolishi mumkin.

5. O'quvchilarning individual xususiyatlari

Har bir o'quvchining o'ziga xos o'rganish uslubi va ehtiyojlari mavjud. Badiiy matnlar hamma o'quvchilar uchun bir xil darajada samarali bo'lmasligi mumkin.

- **Qiziqish va motivatsiya farqlari:** Ba'zi o'quvchilar badiiy matnlarga qiziqmasliklari mumkin. Badiiy matnlar ba'zan o'quvchilarning shaxsiy qiziqishlari bilan mos kelmasligi mumkin, bu esa darsga bo'lgan qiziqishni kamaytiradi.

- **Tilni o'rganishning individual yondashuvlari:** Badiiy matnlar ba'zi o'quvchilarga tilni o'rganishda yordam bermasligi mumkin. Ba'zi o'quvchilar vizual yoki kinestetik o'rganish uslublariga ega bo'lishi mumkin, shuning uchun ular uchun faqat matnni o'qish emas, balki vizual yoki amaliy faoliyatlar bilan ishlash samaraliroq bo'ladi.

Ingliz tili darslarida badiiy matnlardan foydalanish samarali bo'lishi mumkin, ammo bu jarayonda ba'zi muammolarni hisobga olish zarur. O'quvchilarning til darajasi, matnlarning murakkabligi, o'qituvchining metodik tayyorgarligi va dars vaqtining cheklanishi kabi omillar darsning samaradorligiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu muammolarni bartaraf etish uchun o'qituvchilar matnlarni ehtiyotkorlik

bilan tanlashlari, o'quvchilarni tayyorlash va faoliyatlarni moslashtirishga e'tibor berishlari zarur. Shuningdek, o'qituvchilar uchun metodik qo'llanmalar va treninglar o'tkazish, vaqtni samarali boshqarish va o'quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Tahlil (Muhokama)

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, ingliz tili darslarida badiiy matnlardan foydalanish til o'rgatishda samarali vosita bo'la oladi. Ular nafaqat til elementlarini o'rgatadi, balki o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, tasavvur va estetik didini rivojlantiradi.

Samarali foydalanish yo'llari:

1. Darajaga mos matn tanlash: Har bir o'quvchining til darajasi va yoshiga mos ravishda badiiy matn tanlash muhimdir. Boshlang'ich bosqichdagi o'quvchilar uchun qisqa, soddalashtirilgan (graded readers) hikoyalar va ertaklar tavsiya etiladi. Ular orqali so'z boyligi, asosiy grammatika va talaffuz o'rganiladi. O'rta bosqichda murakkabroq matnlar, masalan, qisqa hikoyalar yoki yoshlar adabiyoti (young adult fiction) bilan tanishtirish mumkin. Yuqori bosqichda esa asl badiiy asarlar, she'rlar, dramatik matnlar va romanlar bilan ishlash samarali bo'ladi. Matn tanlashda o'quvchilarning qiziqishlari va madaniy konteksti ham inobatga olinishi lozim. Shuningdek, o'qituvchi tanlangan matnni analiz qilish, tayyorlov ishlari va til o'rganishga yo'naltirish bo'yicha metodik reja ishlab chiqishi kerak.

2. Pre-reading (o'qishdan oldin) faoliyatlar: Bu bosqichda o'quvchilar matnga tayyorlanadi. Faoliyatlar quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- Matn sarlavhasiga asoslanib bashorat qilish: "Bu hikoya nima haqida bo'lishi mumkin?" kabi savollar.
- Matnda uchrashi mumkin bo'lgan asosiy so'zlar va iboralarni oldindan o'rganish.
- Matn voqealari sodir bo'ladigan joy yoki davr haqida suhbat.
- Muallif haqida qisqacha ma'lumot berish va bu ma'lumotni matn bilan bog'lash.
- Klaster, jadval yoki aqliy hujum usullaridan foydalanib mavzuni vizual tarzda ko'rib chiqish. Bu jarayon matnni tushunishni osonlashtiradi va o'quvchining e'tiborini asosiy mazmunga qaratadi.

3. While-reading (o'qish jarayonida) strategiyalar: O'quvchilar matnni o'qiyotgan paytda quyidagi strategiyalar qo'llanilishi mumkin:

- Asosiy g'oyani ajratish: Matnning asosiy mazmunini aniqlash va qisqacha ifodalash.

- Soʻz kontekstidan maʼno chiqarish: Yangi yoki nomaʼlum soʻzlarning maʼnosini kontekst asosida taxmin qilish.

- Belgilash va chizib chiqish: Muhim soʻz, ibora yoki gaplarni ajratib belgilash.
- Savollarga javob berish: Matn boʻyicha aniq va ochiq savollarga javob izlash.
- Xarakterlarni tahlil qilish: Asardagi qahramonlarning xatti-harakatlari, qarorlarini tushunish va tahlil qilish.

- Matn tuzilishini aniqlash: Kirish, rivojlanish va yakun qismlarini farqlash. Bu usullar oʻquvchilarga matnni chuqur tushunishga va oʻz fikrlarini asoslashga yordam beradi.

4. Post-reading (oʻqishdan soʻng) faoliyatlar: Matn oʻqib boʻlingach, oʻquvchilar uni tahlil qilish va chuqurroq oʻzlashtirish uchun quyidagi faoliyatlarni bajarishlari mumkin:

- Matn asosida muhokama qilish: Qahramonlar qarorlari, voqealarning rivoji haqida guruhda bahs yuritish.

- Esse yoki fikr yozish: Oʻquvchilardan matnga oid shaxsiy fikrlarini yozish soʻraladi.

- Roʻl oʻynash va dramatisatsiya: Matnni sahnalashtirish orqali ijodiy yondashuvni rivojlantirish.

- Davomini yozish: Oʻquvchilar matn asosida voqeani davom ettiradigan qisqa hikoya yozadilar.

- Matnga parallel voqeani yaratish: Asardagi gʻoyaga mos boshqa voqeani oʻylab topish. Bu faoliyatlar oʻquvchilarning yozma va ogʻzaki nutqini, ijodkorligini rivojlantirishga xizmat qiladi.

5. Madaniy yondashuv: Har bir asar muallifi va voqealar manbai boʻlgan mamlakat madaniyatiga oid qisqa maʼlumotlar kiritish orqali madaniy kontekstni shakllantirish. Madaniy yondashuv orqali oʻquvchilar turli xalqlarning urf-odatlarini, qadriyatlarini va kundalik hayoti bilan tanishadi. Bu esa ularni madaniyatlararo muloqotga tayyorlaydi, toʻgʻri munosabat shakllanishiga va tolerantlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Oʻqituvchi bu borada madaniy tafovutlarga eʼtibor qaratib, oʻxshashlik va farqlarni muhokama qilishni yoʻlga qoʻyishi lozim.

6. Multimediyadan foydalanish: Badiiy matnlar asosida film, audio kitob, interaktiv ilovalar, videoroliklar, suratlar kabi vositalardan foydalanish oʻquvchilarning materialni tushunishini va eslab qolishini osonlashtiradi. Masalan, asar boʻyicha qisqa film parchasini koʻrish yoki muallifning intervyusini tinglash oʻquvchilarning matnga qiziqishini oshiradi. Shuningdek, QR-kodlar orqali multimedia materiallariga havolalar berilishi dars jarayonini yanada interaktiv va zamonaviy qiladi.

O'qituvchi roli: Ingliz tili darslarida badiiy matnlar orqali samarali o'rgatish uchun o'qituvchining roli nihoyatda muhimdir. O'qituvchi faqat matnni tushuntirish bilan cheklanmasdan, o'quvchilarning til ko'nikmalarini rivojlantirishda, ularni fikrlashga, tahlil qilishga, va yaratishga yo'naltirishda faol ishtirok etadi. Badiiy matnlardan foydalanish o'qituvchidan faqat tilni o'rgatish emas, balki o'quvchilarning madaniy tafakkurini shakllantirish, ijodiy fikrlashini rivojlantirish, va matnni chuqur tushunishga yordam berishni talab etadi. O'qituvchining roli quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

1. Matnni tanlash va tayyorlash: O'qituvchi o'quvchilarning til darajasi, qiziqishlari va yoshiga mos ravishda badiiy matnni tanlashi kerak. Bu matnlar o'quvchilarning lingvistik va madaniy ehtiyojlarini qondirishi, shuningdek, ularning o'zlashtirish darajasini inobatga olishi lozim. O'qituvchi matnni chuqur tahlil qilib, uning til va uslub jihatlari ko'rib chiqib, o'quvchilarga mos usullarni tanlashi lozim.

2. Pre-reading (O'qishdan oldin) faoliyatlari: O'qituvchi o'quvchilarning matnga tayyorlanishiga yordam beradi. O'qishdan oldin o'qituvchi matn sarlavhasini muhokama qilib, o'quvchilarning fikrlarini shakllantirishi mumkin. Bu jarayon orqali o'quvchilar matnning mazmuni haqida oldindan tasavvurga ega bo'ladilar. O'qituvchi, shuningdek, muallif, voqea joyi yoki davri haqida qisqacha ma'lumot berishi va o'quvchilarga ma'lum so'zlar va iboralarni oldindan o'rgatishi mumkin.

3. While-reading (O'qish jarayonida) faoliyatlari: Matnni o'qish jarayonida o'qituvchi o'quvchilarni matnning asosiy g'oyalarini tushunishga yo'naltiradi. O'qituvchi so'zlarning ma'nosini kontekst orqali tushuntirib, o'quvchilarga matnning mazmunini chuqurroq tahlil qilishga yordam beradi. Shu bilan birga, o'qituvchi o'quvchilarga savollar berib, ularni fikrlashga va matnning mazmunini aniqlashga undaydi.

4. Post-reading (O'qishdan so'ng) faoliyatlari: O'qituvchi matnni o'qib bo'lgach, o'quvchilarni matnni tahlil qilishga undaydi. O'qituvchi, masalan, matn asosida guruh muhokamalari, esse yozish, ro'l o'ynash yoki voqeaning davomini yozish kabi faoliyatlarni tashkil qiladi. Bu jarayon o'quvchilarga matnni o'zlari tushunish va tahlil qilish imkonini beradi. O'qituvchi har bir faoliyatni maqsadga muvofiq tarzda rejalashtirib, o'quvchilarga o'z fikrlarini aniq ifodalashda yordam beradi.

5. Madaniy yondashuvni qo'llash: Badiiy matnlar ingliz tilini o'rgatishda nafaqat til, balki madaniyatni o'rganish imkonini ham beradi. O'qituvchi o'quvchilarga matnlar orqali ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarning madaniyati, qadriyatlari va hayot tarzi haqida ma'lumotlar beradi. Bu jarayon o'quvchilarning madaniy kompetensiyalarini rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchi, shuningdek,

madaniy tafakkur o'rnatish va madaniyatlararo muloqotni qo'llab-quvvatlashda o'quvchilarga yo'l-yo'riq ko'rsatadi.

6. Motivatsiyani oshirish: Badiiy matnlar o'quvchilarga ingliz tilini o'rganish jarayonida motivatsiyani oshiradi. O'qituvchi o'quvchilarning qiziqishlarini aniqlab, ularga mazmunli va qiziqarli matnlarni taqdim etishi kerak. O'qituvchi o'quvchilarni faol ishtirok etishga, matnlarni tahlil qilishda va yaratishda ishtirok etishga rag'batlantirishi lozim. Bu jarayon o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan qiziqishini kuchaytiradi.

7. Interaktiv va kommunikativ usullarni qo'llash: O'qituvchi ingliz tili darslarida interaktiv va kommunikativ usullarni keng qo'llashi zarur. Bu o'quvchilarning so'zlashuv ko'nikmalarini rivojlantirishga, ular bilan muloqot qilishga yordam beradi. O'qituvchi o'quvchilarga o'z fikrlarini ifodalash, savollar berish, munozaralar o'tkazish va matnlarni tahlil qilish uchun turli interaktiv metodlarni ishlatishi kerak.

8. Fikrlarni muhokama qilish: O'qituvchi o'quvchilarning fikrlarini ifodalashga yordam berishi, matnlar bo'yicha tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yo'l ochishi lozim. O'quvchilarni matnlarni tahlil qilish va uning haqiqiy hayot bilan qanday bog'liqligini tushunishga undash kerak. Shu bilan birga, o'qituvchi matnning mazmunini o'quvchilarning shaxsiy tajribalari bilan bog'lab, ularni faol muhokamaga jalb qilishi kerak.

Xulosa

Badiiy matnlar ingliz tili darslarining boy va ta'sirchan vositasi hisoblanadi. Ular orqali o'quvchilar nafaqat tilni o'rganadilar, balki madaniyatlararo muloqotga tayyorlanadilar, estetik did va tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradilar. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, badiiy matnlar o'quvchilarning til ko'nikmalarini oshirish, motivatsiyasini kuchaytirish va madaniy tafakkurini kengaytirishda muhim rol o'ynaydi. Ammo bu jarayonni samarali tashkil etish uchun o'qituvchilarning puxta tayyorgarligi, tegishli metodik qo'llanmalar va vaqt resurslari muhim ahamiyatga ega. Kelgusida ushbu yo'nalishda qo'shimcha ilmiy-tadqiqotlar o'tkazish, elektron resurslar yaratish va o'qituvchilar malakasini oshirish zarur deb hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tukhtarova, I. RECOMMENDATIONS FOR USING LITERARY TEXTS IN FOREIGN LANGUAGE. *ЖУРНАЛИ*, 205.
2. Tukhtarova, I. (2024). ORGANIZATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS'INTEREST IN WORKING WITH LITERARY TEXT IN ENGLISH LESSONS. *Miasto Przyszłości*, 47, 726-735.
3. Tukhtarova, I. (2023). Use of Popular Scientific Literature in Teaching A Foreign Language. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 4(4), 150-153.

4. Tukhtarova, I. (2023). The Importance of Literary Text in Teaching English Grammar. *European Journal of Humanities and Educational Advancements*, 4(5), 34-36.
5. Tuxtarova, I. (2023). BADIY MATN INGLIZ TILINI O'QITISH VOSITASI SIFATIDA. *Talqin va tadqiqotlar*, 1, 23.
6. Tukhtarova, I., & Arslonzoda, A. (2022). The role of popular scientific literature in teaching a foreign language to students of non-language faculties of universities. *Am J Soc Humanit Res*, 3, 129-135.
7. Tukhtarova, I., & Arslonzoda, A. (2022). Some aspects of popular scientific literature in teaching a foreign language. *Asian Journal of Multidimensional Research*, 11(11), 288-295.
8. Tukhtarova, I. (2022). THE IMPORTANCE OF USING POPULAR SCIENTIFIC LITERATURE IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE TO STUDENTS OF NON-LANGUAGE FACULTIES OF UNIVERSITIES. *Research Focus*, 1(3), 106-112.
9. Tuhtarova, I. (2020). Some Aspects Of Using Examples Of Fiction In Teaching Foreign Languages. *Scientific Bulletin of Namangan State University*, 2(6), 409-415.